

PECZE Rózsa

⋮ elektrotechnikai szaktantárgyak tanára, Műszaki Iskola, Ada
⋮ peczerozsa@gmail.com

AZ ADAI NAPSUGARAS HÁZAK FELTÉRKÉPEZÉSE 2018-BAN

Map of Ada's Houses with Sunshine Gablets in 2018

Mapa sunčanih zabata na kućama u Adi 2018. godine

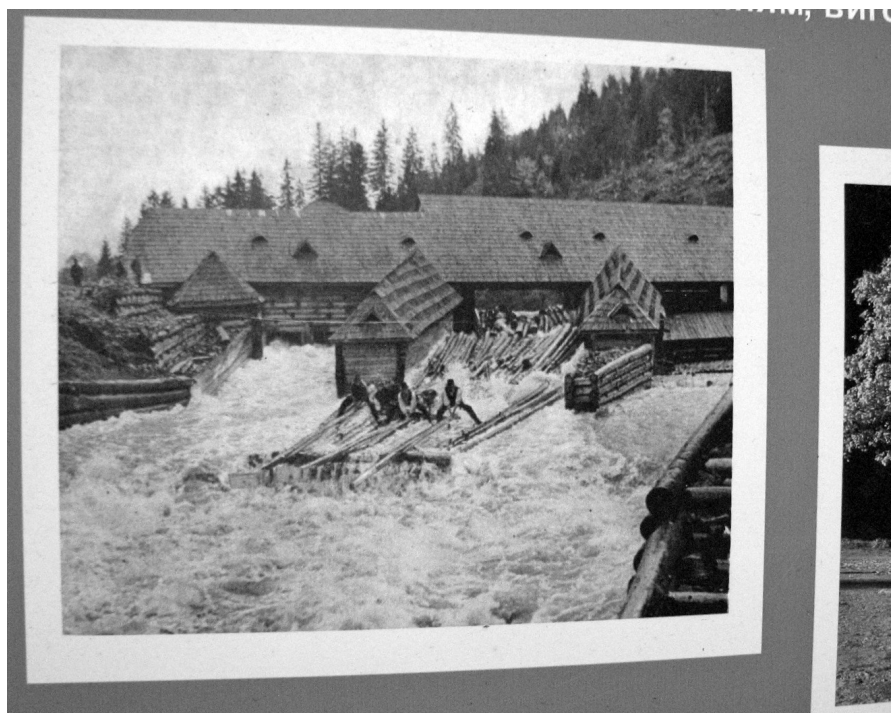
Kutatásom célja az Ada város területén található napsugaras oromzatú házak feltérképezése volt. A Vajdasági Magyar Értéktár részét képező oromzatok veszélyeztetett értékeink közé tartoznak, számuk évről évre csökken. Feltérképezésük megkönnyíti, hogy folyamatosan követhető legyen az állapotuk, valamint segítséget jelenthet az érdeklődők számára, és a turizmus céljaira is felhasználható. A terepbejárás módszerét alkalmazva jelöltem be a térképen a házakat. Huszonhat házat találtam, mindegyiket a város régebbi részein. Az elmúlt évtizedekben beépített városszéleken nem találtam ilyen házat.

Kulcsszavak: napsugaras, oromzat, feltérképezése, Értéktár, veszélyeztetett, terepbejárás

A Vajdasági Magyar Értéktár Külhoni Magyar Értéktárába felvett egyik látványos, jellegzetes elem a napsugaras oromzatú ház. Értéktárba kerülését Beszédes Valéria javasolta (BESZÉDES 2016), aki az 1980-as években maga is részt vett a napsugaras oromzatok egész Vajdaság területére kiterjedő, a szabadkai Községközi Műemlékvédelmi Intézet által végzett feltérképezésében és összeírásában. A napsugaras házat bemutató szövegből azt is megtudjuk, hogy ezek a házak többnyire a XIX. század hetvenes éveitől a XX. század első harmadáig épültek. Beszédes Valéria *A napsugárdíszes oromzatú házak Vajdaságban* című munkájában közli a napsugaras oromzatok vajdasági elterjedtségének térképét (BESZÉDES 1991), amely szerint a legtöbb napsugaras ház a Tisza mentén épült. Ebbe a legnagyobb sűrűségű övezetbe tartozik Ada is. Ugyanezt a térképet találjuk Szerda András *Óbecse napsugaras oromzatai* című könyvében is (SZERDA 57), aki más szerzőkhöz hasonlóan a fűrészelt, jó minőségű deszka használatának kezdetével

hozza kapcsolatba ezeknek az oromzatoknak a megjelenését. Ez a könyv kitér a tiszai tutajozásra is, ugyanis, valamikor a faanyagot, elsősorban a fenyőt, tutajba kötve szállították a Tisza alsó szakaszán található fűrésztelepekre (SZERDA 22).

A tutajok a Felső-Tiszáról vagy a Marosról érkeztek. Az alsószinevéri Kárpátaljai Erdészeti és Faosztási Múzeumot hirdető plakátrészlet (1. kép) sejteti, hogy mennyire életveszélyes, kalandos vállalkozásról van szó. Kemény János pedig a *Víziboszorkány* című regényében állít emléket a tutajozásnak (KEMÉNY).

1. kép. Plakátrészlet

Tanulmányomban az Ada város területén található napsugaras oromzatú házak helyét térképezem fel, egy-egy fényképpel dokumentálva a házat, az oromzatot, vagy annak egy jellegzetes részét. Fényképeim 2018 áprilisában és májusában készültek. A házak előtti fák lombosodása esetenként megnehezítette dolgomat, de ragaszkodtam a 2018-as évhez a fotók dokumentumjellege miatt még akkor is, ha korábbról esetleg már volt kedvezőbb körülmények között készült, szebb fotóm ugyanarról a házról, vagy maga

az oromzat volt jobb állapotú. Júniusban két házat újrafényképeztem, egyik fotón a kontrasztot, egy másikon pedig az élességet módosítottam. Az összes fotóm tehát 2018 első feléhez köthető. A házak helyét Ada műholdas térképén számozott ponttal jelöltem (2.kép).

2. kép. A 2018-ban feltérképezett napsugaras házak bejelölt helye Ada műholdas térképén

A térképen feltüntetett házak listája: Đura Đaković u. 96.; Proletár u. 3.; Munkás u. 14.; Halász József u. 17.; Svetozar Miletic u. 6.; Karadorđe u. 44.; Ady Endre u. 29.; Petőfi Sándor u. 52.; Svetozar Marković u. 7.; Svetozar Marković u. 1.; Dózsa György u. 24.; Pionír u. 10.; Sava Kovačević u. 51.; Sava Kovačević u. 43.; Sava Kovačević u. 38.; Július 7. u. 52.; Július 7. u. 50.; Október 8. u. 52.; Október 8. u. 44.; Október 8. u. 41.; József Attila u. 51.; József Attila u. 15.; Dimitrije Tucović u. 3.; Jugoszláv Néphadsereg u. 10.; Jugoszláv Néphadsereg u. 47.; Jugoszláv Néphadsereg u. 97.;

2.4a. kép.

2.5 kép.

2.6. kép.

2.7. kép.

2.7a. kép.

2.7b. kép.

2.9. kép.

2.11. kép.

2.12. kép.

2.13. kép.

2.14. kép.

2.16. kép.

2.25. kép.

Huszonhat napsugárdíszes oromzatú házat találtam és jelöltem meg a térképemen. Mind a huszonhat ház klasszikusnak nevezhető napsugaras ház, amelyekre a fűrészelt deszkákból álló napsugaras díszítés másodlagos réteggként került az oromfalra. A Sava Kovačević u. 38-as ház (2.15. kép), oldalház, a Halász József utca 17-es (2.4. kép) szintén. Ez utóbbinak nemcsak az elülső, hanem a hátsó oromfalán is napsugárdísz található (2.4.a kép). A többi ház végház.

Az Ady Endre utcaihoz (2.7. kép) egy napsugaras kiskapu is tartozik, szép, viszonylag jó állapotban lévő napsugárdíszsel (2.7.a kép). Ugyanennél a háznál dokumentáltam azt is, hogy oromfala szétesőfélben van (2.7.b kép).

Az oromzatok díszítése különböző, van közöttük egészen egyszerű is, ahol mindössze a felső harmadban van vízszintes deszkaelemmel elválasztott fél napsugár, de gazdagon díszített, kazettás oromfalakat is találunk.

A feltérképezett házak oromzatai különböző állapotban vannak. Legrosszabb állagú a Karadorđe utca 44. házszaám alatt található (2.6. kép), ahol az oromzat hiányzó deszkáját hátulról odatámasztott fehér lemezféle pótolja. Ugyanakkor szépen karbantartott oromzatok is vannak, mint például a József Attila utca 15. alatt (2.22. kép) vagy a Jugoszláv Néphadsereg utcában a 10-es számú házé (2.24. kép).

2. 1. kép.

2.2. kép.

2.3. kép.

2.4. kép.

2.8. kép.

2.10. kép.

2.15. kép.

2.17. kép.

2.18. kép.

2.19. kép.

2.20. kép.

2.21. kép.

2.22. kép.

2.23. kép.

2.24. kép.

2.26. kép.

Az oromzatok többségén sérült egy vagy több deszka vagy lécs, sok oromzatról lekopott vagy lekopóban a festék, keveset festettek újra. Okkersárga színű az imént említett Jugoszláv Néphadsereg utca 10. valamint a Svetozar Marković u. 1. alatti ház (2.10. kép.) oromzata. Valószínűleg ugyanilyen lehetett a Svetozar Marković u. 7. (2.9. kép) alatti házé is, de a festék már annyira lekopott, hogy eredeti színe szinte felismerhetetlen.

A Munkás u. 14-es ház (2.3. kép) oromfala is sérült. A baloldali szegélyléc elkorhadt, letört, maradványa pedig lóg, jelentősen rontva az összképet. A Petőfi Sándor 52. (2.8. kép) alatti ház oromzatának egyik alsó kazettájából lóg egy kisebb lécs, az alsó szegélydeszka hiányzik és egyéb hiányosságokat is láthatunk, de ezeknél a kisebb-nagyobb mechanikai sérüléseknél jóval nagyobb gondot jelent a faanyag konzerválása, pontosabban a konzerválás hiánya. Ugyanis, az oromzatokat elsősorban a fa korhadása miatt cserélik le.

Fenntartás szempontjából külön problémát jelentenek az üresen álló vagy lakatlan házak, de bizonytalan az eladó házak sorsa is.

Teljesen sorsára hagyott ház például a Proletár u. 3. alatti (2.2. kép), de úgy tűnik, hogy üresen áll a Đuro Đaković u. 96. alatti ház is (2.1. kép). Két veszélyeztetett házat külön kiemelnék, oromfalukon rendkívül látványos, nagy felületű napsugárdísz található. A József Attila u. 51. (2.21. kép) alatti házra már tizenkét-három éve felfigyeltem az oromzat felső kétharmadát nagyrészt kitöltő egész napsugár miatt, már akkor eladó volt, és most is üresen áll. Ennél nagyobb területű napsugárdísz csak a Dimitrije Tucović utca 3. alatti ház (2.23. kép) oromfalán található, ahol a két alsó sarok kivételével az egész oromfalat a napsugárdísz tölti ki. Ez a ház is gyakorlatilag lakatlan, jelenleg a Caritas irodája működik benne. Az Október 8. utca 52. (2.18. kép) alatti ház ablakában is az *eladó* felirat áll. Ha valamelyik háznak nincs gazdája, ez egyben azt is jelenti, hogy nincs, aki karbantartsa vagy felújítsa.

Az napsugaras díszítésű oromzatokkal foglalkozó szerzők, bármelyik helységről legyen is szó, a házak számának vészes csökkenéséről számolnak be. Ez a fogyatkozás szemmel látható Adán is, a helybéliek elmondása szerint valamikor sokkal több napsugaras ház volt.

A házak állapota általában a tulajdonos, de a közösség anyagi és szellemi állapotát, értékrendjét is tükrözi. Az értéktárba kerülés elméletileg lehetőséget adott a napsugaras házak megmentésére. Felhívta rájuk a figyelmet, viszont ahhoz, hogy értékük teljesen a köztudatba ivódjon, további népszerűsítésükre lenne szükség, a tévé, a rádió és a különféle napi- és hetilapok részéről is. Ismeretterjesztő előadások és kiadványok is

segíthetnék a népszerűsítést, kár lenne az enyészetre hagyni egy korszak építészeti örökségét, aminek egyik érdekessége az is, hogy létrejöttéhez a Tisza és a Maros forrásvidékének is, valamint faanyag szállításából kifolyólag mindkét folyó szinte egész hosszának köze van. Vajdaságszerte újabb kutatásokra, összeírásokra, felmérésekre lenne szükség, például a ma már nem létező oromzatok még fellelhető fényképeinek felkutatására. További értékes adatokat gyűjthetnénk a házak egykori és mai tulajdonosaival kapcsolatban is. Ezt elősegíthetné az is, ha a nyolcvanas évekbeli átfogó felmérés összes adata felkerülne a világhálóra. Könnyebb lenne kiegészíteni a még hiányos dokumentációt.

Az adai házak 2018-as állapotának rögzítése egy következő felmérés kiindulópontjául is szolgálhat, valamint összehasonlítási alapot képezhet a nyolcvanas évek felméréséhez, mintegy figyelmeztetésül és szemléltetésül arra, hogy már eddig is mennyit veszítettünk. Tanácsot és támogatást kellene biztosítani felújításukhoz, meg jól képzett, klasszikus tudással is rendelkező ácsokat. További újjászületési esélye a napsugaras házaknak a turizmus. Városnéző túraútvonal részeként is szerepelhetnének, mint például Szegeden, térképem ebben is segítséget nyújthat. Szerencsére van már arra is példa, hogy örökségünk iránt fogékonyabb településeken napsugárdíszes művelődési otthont építettek vagy a tájházat napsugaras házban rendezték be. A házak helyzete tehát nem teljesen reménytelen.

A napsugaras oromzatú házak elterjedéséhez nagyban hozzájárult az is, hogy a szegedi nagy árvíz után típusházként építették. Ebből merítve az ötletet, a napsugármotívum elterjesztését és továbbélését szolgálhatnák egy nyaralótelep házikói, egy sátoztábor vagy fürdőkomplexum bungalói is. Szórványosan valószínűleg már erre is találunk példát.

IRODALOMJEGYZÉK

- BESZÉDES Valéria 2016. *Vajdasági napsugaras díszítésű deszkaoromzatok*. <http://ertektar.rs/ertektar/ertek/Vajdasagi-napsugaras-diszitesu-deszkaoromzatok/77> (2019. 10. 01)
- BESZÉDES Valéria 1991. A napsugárdíszes oromzatú házak Vajdaságban. In: *A Vajdaság Népi Építészete*. A tanulmányokat válogatta Harkai Imre. Szerkesztette Balassa M. Iván. A Magyar Népi Építészet Kiadványai, Szentendre, 53–74.
- KEMÉNY János 1979. *Víziboszorkány*. Kriterion, Bukarest
- SZERDA, András 2010. Óbecse napsugaras oromzatai. *Historiae Óbecsei Hagyomány-örző és Történeti Társulat, Óbecse*

ILLUSZTRÁCIÓK LISTÁJA

1. *kép* Plakátrészlet (SZERZŐ 2015); 2. *kép* Ada műholdas térképe a 26 napsugaras ház bejelölt helyével (SZERZŐ–KORENCHY László 2018); A házak fotói (SZERZŐ 2018); 2.1. *kép* Đura Đaković u. 96.; 2.2. *kép* Proletár u. 3.; 2.3. *kép* Munkás u. 14.; 2.4. *kép* Halász József u. 17.; 2.4.a *kép* A hátulsó oromfal; 2.5. *kép* Svetozar Miletić u. 6.; 2.6. *kép* Karađorđe u. 44.; 2.7. *kép* Ady Endre u. 29.; 2.7.a *kép* A kiskapu; 2.7.b *kép* A szétesőfélben lévő oromzat 52.; 2.8. *kép* Petőfi Sándor u. 52.; 2.9. *kép* Svetozar Marković u. 7.; 2.10. *kép* Svetozar Marković u. 1.; 2.11. *kép* Dózsa György u. 24.; 2.12. *kép* Pionír u. 10.; 2.13. *kép* Sava Kovačević u. 51.; 2.14. *kép* Sava Kovačević u. 43.; 2.15. *kép* Sava Kovačević u. 38.; 2.16. *kép* Július 7. u. 52.; 2.17. *kép* Július 7. u. 50.; 2.18. *kép* Október 8. u. 52.; 2.19. *kép* Október 8. u. 44.; 2.20. *kép* Október 8. u. 41.; 2.21. *kép* József Attila u. 51.; 2.22. *kép* József Attila u. 15.; 2.23. *kép* Dimitrije Tucović u. 3.; 2.24. *kép* Jugoszláv Néphadsereg u. 10.; 2.25. *kép* Jugoszláv Néphadsereg u. 47.; 2.26. *kép* Jugoszláv Néphadsereg u. 97.

Map of Ada's Houses with Sunshine Gablets in 2018

The purpose of my research was to map the houses with sunshine gablets in the Ada area. The sunshine gablets that are part of the Hungarian Cultural Depository in Vojvodina representing our endangered cultural value whose number is constantly decreasing. Their mapping makes it easy to keep track of their status, to help those who are interested in researching them and they can be used for tourism as well. I marked the houses on the map using the field survey method. I found twenty-six houses, all in the older parts of town. I haven't found such a house on built-in urban edges in recent decades.

Keywords: sunbeam, gablet, mapping, Depository, endangered, field survey

Mapa sunčanih zabata na kućama u Adi 2018. godine

Svrha mog istraživanja bila je mapiranje kuća sa sunčanim zabatima na području Ade. Zgrade koje su deo mađarskog kulturnog blaga u Vojvodini spadaju među ugrožene kulturne vrednosti čiji se broj stalno smanjuje. Mapiranje sunčanih zabata olakšava praćenje njihovog stanja, pomaže zainteresovanim istraživačima i može da bude od koristi za turizam. Označila sam postojeće kuće na mapi metodom terenskog istraživanja. Našla sam

dvadeset i šest kuća, sve u starijim delovima grada. Nisam otkrila takvu kuću na dograđenim delovima periferija grada tokom poslednjih decenija.

Ključne reči: sunčano, zabat, mapiranje, kulturno blago, ugroženost, terensko istraživanje

Beérkezés időpontja: 2019. 08. 26.

Elfogadás időpontja: 2019. 10. 14.